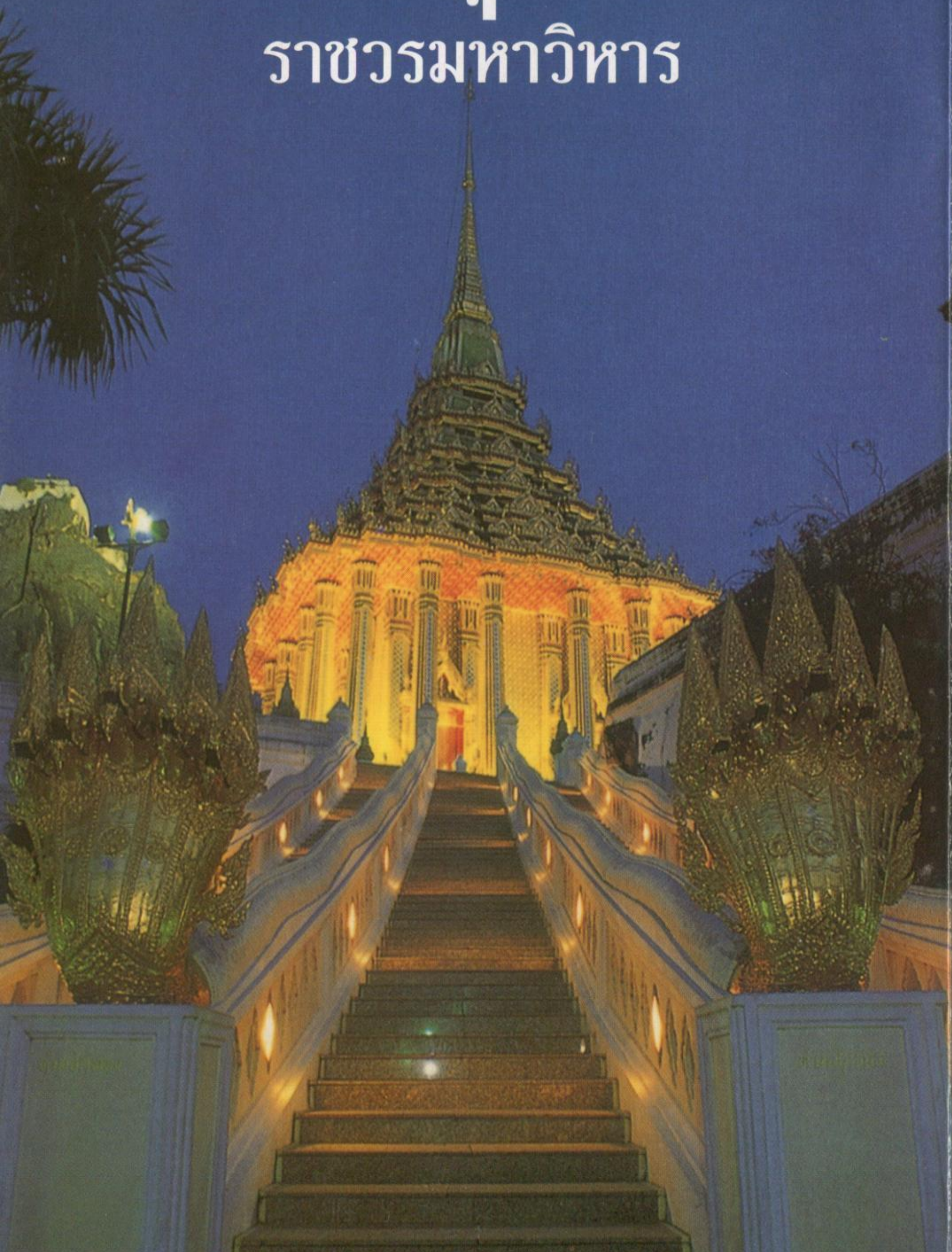
วัดพระพุทธบาท

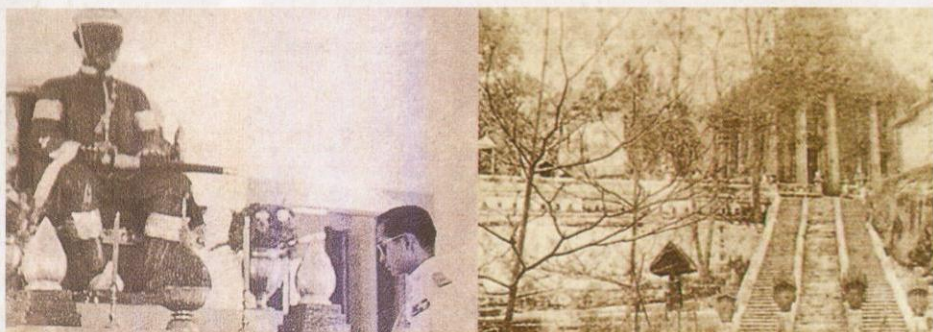
ราชวรมหาวิหาร

แผนผังบริเวณพระมณฑปพระพุทธบาท

1. ประตูยักษ์
2. พระอุโบสถ
3. ระฆังแขวน
4. สัจจพันธ์ฤาษี
5. บันไดนาคเจ็ดเศียร
6. ศาลพระกาฬ
7. วิหารคลังล่าง (วิหารจีน)
8. วิหารคลังกลาง
9. พระมณฑป
10. รอยพระพุทธบาท, เสื่อเงิน, ประตูมุก, บุษบก
11. กำแพงแก้ว
12. พระมกุฎภัณฑเจดีย์
13. เขายนต์
14. พระที่นั่งเย็น
15. พระเจดีย์พระธาตุพนม
16. พระวิหารป่าเลไลยก์ (หลวงพ่อโต)
17. วิหารคลังบน
18. เขาสุวรรณบรรพต (เขาโพธิ์ลังกา)
19. อ่างแก้ว
20. ฤาษีหมอ
21. ฤาษีจำลอง
22. ศาลาปักขวด
23. อนุสรณ์สถานพระเจ้าทรงธรรม
24. พระวิหารหลวง (พิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธบาท)
25. ถ้ำกบ, พระพุทธชินราช
26. สระหัวช้าง
27. บันไดนาคห้าเศียร 3 สาย
28. ศาลาเปลื้องเครื่อง
29. วิหารพระบาทสี่รอย
30. พระราชวังท้ายพิกุล
31. ประตูเสด็จ

วัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร

วัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี สร้างในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม พระมหากษัตริย์องค์ที่ 22 แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อปีพุทธศักราช 2167 นับเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาเกือบสี่ร้อยปี

พระเจ้าทรงธรรมเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรรอยพระพุทธบาท ซึ่งพบที่เขาสุวรรณบรรพต ทรงพิจารณาว่าสมบูรณ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่าด้วย บุณโณวาทสูตร จึงทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสยิ่ง โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหามณฑปครอบรอยพระพุทธบาท ให้ยกสถานที่รอยพระพุทธบาทเป็นพระมหาเจดีย์สถาน ให้สร้างอารามสำหรับพระภิกษุสามเณร เพื่อดูแลรักษามหาเจดีย์ และบำเพ็ญสมณธรรม ตลอดจนพระราชทานวิสุงคามสีมานับจากพระมณฑปออกไปด้านละ 1 โยชน์ (16 กม.) ให้เป็นเขตวัดพระพุทธบาท

พระมหากษัตริย์แทบทุกพระองค์ถือเป็นพระราชประเพณีเสด็จพระราชดำเนินมาถวายสักการะบูชาและบูรณะปฏิสังขรณ์ **"พระพุทธบาท"** สืบมาจนทุกวันนี้ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดพระพุทธบาทเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษระดับ **"ราชวรมหาวิหาร"** ซึ่งมีเพียง 6 วัดเท่านั้นในประเทศไทย ที่กรุงเทพมหานคร 4 วัด คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ วัดสุทัศน์เทพวราราม ที่ต่างจังหวัดมีเพียง 2 วัด คือ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม และวัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี

ศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ - ท่านผู้หญิงมณฑินี มงคลนาวิน
พิมพ์ถวายเป็นพุทธบูชาในวาระที่ ศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน
มีอายุครบ 6 รอบ พ.ศ. 2549

พิมพ์ที่ : บริษัท กุลการพิมพ์ จำกัด โทร. 0-2874-6070

ประตูยักษ์

2. **พระอุโบสถวัดพระพุทธบาท** อยู่ใกล้ประตูยักษ์ ทางขึ้นพระมณฑปด้านทิศใต้ สร้างในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม สมัยกรุงศรีอยุธยา ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปอยู่หลายองค์ พระประธานเป็นพระพุทธรูปประทับยืนปางรำพึง ฝีมือช่างสมัยอยุธยา พระอุโบสถนี้แปลกตรงที่ทำเสาติดกับผนังด้านใน เฉพาะตัวเสามีบัวหัวเสา และทำลวดลายกระจัง ปิดทองประดับกระจก ส่วนผนังพระอุโบสถนั้นคงฉาบปูนไว้เกลี้ยง บานประตูหน้าต่าง มีตราประจำ 4 รัชกาล

3. **ระฆังแขวน** ตั้งอยู่ริมกำแพงแก้ว ซึ่งล้อมพระมณฑปพระพุทธบาททางด้านเหนือ มีระฆังแขวนอยู่หลายสิบใบ ระฆังเหล่านี้แขวนไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตีถวายเป็นพุทธบูชาหลังจากปิดทองรอยพระพุทธบาท ปัจจุบันให้มีระฆังเก่าแก่เพียง 72 ใบ เพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ คือ 72 พรรษา

4. **สัจจพันธ์ฤาษี** ได้จำศีลภาวนาอยู่ที่เขาสุวรรณบรรพตมาแต่เดิม เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จฯมาแสดงธรรมโปรดสัจจพันธ์ฤาษีจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอุปสมบท ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงประทานอุปสมบทให้ เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่าในบริเวณเขาพระพุทธบาท (เขาสุวรรณบรรพต) มีรูปสัจจพันธ์ฤาษีปรากฏอยู่หลายแห่ง

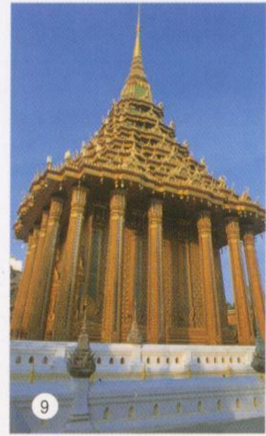
5. **บันไดนาคเจ็ดเศียร** สำหรับขึ้นนมัสการรอยพระพุทธบาท ของเดิมมี 2 ทางคือ ทางทิศตะวันตก และทางทิศเหนือ ที่เชิงบันไดทั้งสองทางมีเศียรนาคหล่อทองสัมฤทธิ์ บันไดทางทิศเหนือตรงประตูยักษ์เข้ามานั้นเป็นนาค 7 เศียร แต่ละเศียรสวมมงกุฎ มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวกันว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

6. **ศาลพระกาฬ** ที่ศาลนี้มีเทวรูปยืน 4 องค์ นั่ง 2 องค์ รวม 6 องค์ด้วยกัน เทวรูปเหล่านี้ทำด้วยศิลาทราย เป็นฝีมือช่างขอม ขุดพบที่เมืองโบราณเรียกกันว่าเมืองขีดขิน ซึ่งตั้งอยู่ที่ท้องที่อำเภอบ้านหมอในปัจจุบัน นำมาประดิษฐานไว้ที่พระพุทธบาทตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

7.-8. **วิหารคลัง 3 หลัง** สร้างมาตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระเขี้ยวแก้วและเก็บเครื่องพุทธบูชา พระวิหารทั้ง 3 หลังนี้ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่หมดทั้ง 3 หลัง การซ่อมครั้งหลังได้กระทำเมื่อ พ.ศ. 2497 พระวิหารคลังล่างปัจจุบันเรียกว่า "วิหารจีน" วิหารคลังล่างมีพระพุทธรูปจีนองค์ใหญ่ที่เรียกว่า "พระกวนอิม" กับพระพุทธรูปสมัยต่างๆหลายองค์

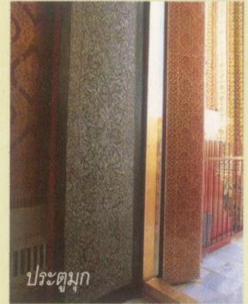
9. **พระมณฑป** เป็นอาคารสร้างครอบรอยพระพุทธบาท ชั้นหลังคาแต่ละชั้น จะเห็นช่อฟ้า ใบระกา หางหงษ์ และนาคปัก หน้าบันเหนือประตูพระมณฑปเป็นลายไม้จำหลักภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ

10. **รอยพระพุทธบาท** ประดิษฐานอยู่ในพระมณฑปใหญ่ เป็นอุเทสิกเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาแทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รอยพระพุทธบาทเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงลักษณะของมหาบุรุษคือ เมื่อพระบาทเหยียบลงบนพื้นจะเต็มไม่เว้าแหว่ง และปรากฏลายมงคลร้อยแปด

ประตูมุก สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นไม้จำหลักลายเทพพนมล้อมด้วยลายก้านขด

ประตูมุก

บุษบก เป็นเรือนเครื่องยอดหลังคาปราสาทขนาดเล็ก ประดิษฐานอยู่กลางพระมณฑป ตัวเสาประดับลายไม้เป็นลายกระจัง ลายกาบ และลายรักร้อยลงรักปิดทอง

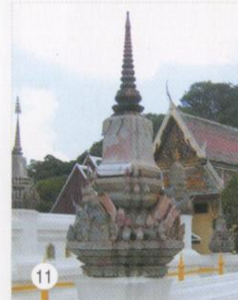
เสื่อเงิน ปูพื้นอยู่ภายในพระมณฑปใหญ่กล่าวว่าใช้เงินดาษปูพื้นภายในพระมณฑป 600 ชั่ง

เสื่อเงินนี้ได้ซ่อมกันขึ้นหลายคราว ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นของที่ทำขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2494

บุษบก

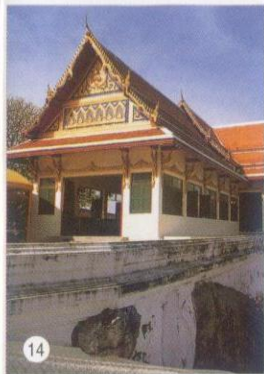
11. **กำแพงแก้ว** รอบบนทำเป็นรูปเจดีย์ รอบล่างทำเป็นรูปปรางค์ เจดีย์และปรางค์ทำจากหินอ่อน

12. **พระมกุฎภัณฑเจดีย์** เป็นเจดีย์ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างด้วยศิลาอ่อนทั้งองค์ เพื่อบรรจุพระบรมธาตุในปี พ.ศ. 2403 อยู่ด้านเหนือใกล้กับองค์พระมณฑป

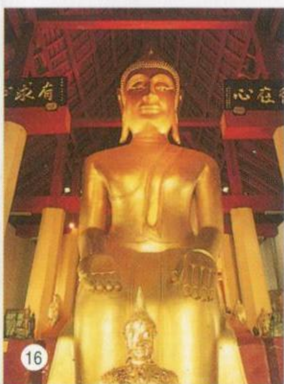
13. **เขายนต์** ภายในกำแพงแก้วด้านทิศเหนือของพระมณฑปพระพุทธบาท มีโขดหินเล็กๆเรียกว่า "เขายนต์" เป็นเขาโดยธรรมชาติ ก่อเสริมบ้างเล็กน้อยเพื่อความสวยงาม บนยอดเขามีเจดีย์หลายองค์ เชิงเขามีกุฏิหลังเล็กๆหลายหลัง ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ อาทิ พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ พระสังกัจจายน์ และสัจจพันธ์ฤาษี

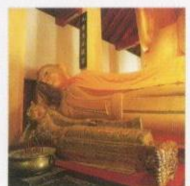

14. พระที่นั่งเย็น เดิมเป็นศาลาประโคมเป็นสถานที่ประโคมดนตรีถวายเป็นพุทธบูชา ต่อมาได้บูรณะใหม่เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช เมื่อคราวเสด็จฯ ยกยอดพระจุลมงกุฎพระมณฑปพระพุทธบาท พ.ศ. 2495

15. พระเจดีย์พระธาตุพนม ตั้งอยู่หน้าวิหารป่าเลไลย์ สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงสร้างตามแบบพระธาตุพนม เมื่อพระองค์เสด็จฯกลับจากเมืองเวียงจันทร์ ทรงแวะนมัสการรอยพระพุทธบาทก่อนเข้าสู่กรุงเทพฯ ทรงพระราชศรัทธาถวายเครื่องสูงที่แห่เสด็จในงานพระราชสงครามนั้นไว้เป็นพุทธบูชา เวลานี้เก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธบาท

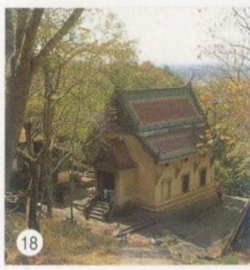

16. พระวิหารป่าเลไลยก์ ตั้งอยู่ด้านใต้พระมณฑป เป็นวิหารก่ออิฐ ถือปูน ประตูหน้าต่างสลักลวดลาย หลังคามุงกระเบื้องไทย เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ หน้าตักกว้าง 3.5 เมตร องค์สูงตลอดพระรัศมี 9.50 เมตร และมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ขนาดองค์ยาว 6.20 เมตร กับพระพุทธรูปปางต่างๆ

วิหารคลังบน

18. เขาโพธิ์ลังกา ตั้งอยู่ด้านตะวันออกพระมณฑป เขาลูกนี้กระมังที่เรียกว่า "สุวรรณบรรพต" ในพระราชพงศวดาร ที่มาเรียกว่า "เขาโพธิ์ลังกา" คงเนื่องมาจากได้นำเอาพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์จากลังกามาปลูกไว้

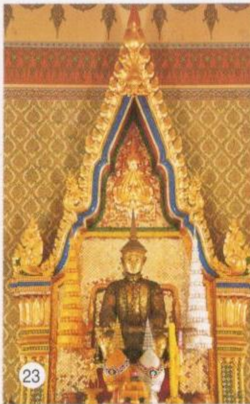
19. อ่างแก้ว

20.-21. ศาลาฤาษีจำลอง หรือฤาษีหมอ ตั้งอยู่เชิงเขาโพธิ์ลังกา เสาก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องไทย สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา

22. ศาลาปักขวด อยู่เชิงเขาโพธิ์ลังกาด้านทิศใต้พระวิหารป่าเลไลยก์ ก่ออิฐถือปูนหลังคามุงกระเบื้องไทย ได้รับการบูรณะใหม่ปี พ.ศ. 2496

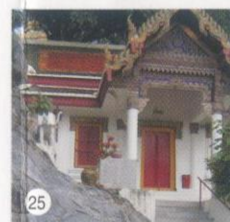

23. อนุสรณ์สถานพระเจ้าทรงธรรม พระนามเดิมว่าอินทราชา เชื่อว่าเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รอยพระพุทธบาทได้ค้นพบในสมัยพระเจ้าทรงธรรม และโปรดเกล้าฯให้สร้างพระมหามณฑปครอบรอยพระพุทธบาท เป็นปราสาทยอดเดี่ยว

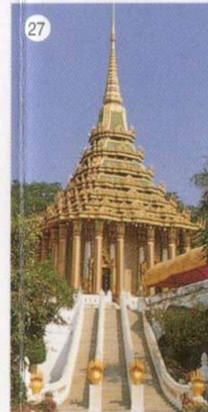

24. พระวิหารหลวง หรือพิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธบาท แต่เดิมเป็นที่ประทับเจ้านายฝ่ายในที่ตามเสด็จฯ พระวิหารหลวงบรรจุโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ มีพระภูษาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเจริญพระราชศรัทธาบริจาคถวายเป็นพุทธบูชา

25. ถ้ำกบ, พระพุทธชินราช **26. สระหัวช้าง**

27. บันไดนาคห้าเศียร สามสาย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นบันไดที่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์เสด็จพระราชดำเนินขึ้นทรงนมัสการพระพุทธบาท นาคห้าเศียรหล่อขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประจำเชิงบันได 2 สาย ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้สร้างบันไดเพิ่มขึ้นอีก รวมเป็น 3 สาย และหล่อเศียรนาคด้วยสัมฤทธิ์ประจำราวบันไดเพิ่มอีก 1 เศียร

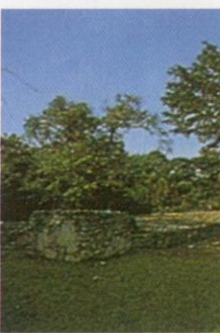
28. ศาลาเปลื้องเครื่อง เป็นศาลาโถง แบบไทยประมุขประเจิด ในสมัยโบราณก่อนที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จฯขึ้นนมัสการรอยพระพุทธบาท เจ้าพนักงานภูษามาลาจะต้องเตรียมตกแต่งเป็นที่ประทับและกั้นม่านบังไว้ทั้งสี่ด้าน ม่านที่กั้นศาลานี้เรียกเป็นสามัญว่า "ม่านปักวันทอง" ประเพณีถวายม่านปักวันทองในเมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จฯมานมัสการรอยพระพุทธบาทน่าจะมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

29. พระวิหารพระพุทธบาทสี่รอย สร้างแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ภายในมีรอยพระพุทธบาทโลหะทำซ้อนกันเป็นสี่รอย ซึ่งหมายถึงเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าสี่พระองค์ คือพระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ ภายในยังมีพระพุทธรูปสมัยอยุธยาอีกหลายองค์

30. พระราชวังท้ายพิกุล หรือพระราชวังโบราณ ปัจจุบันเหลือเพียงรากฐานพระที่นั่งต่างๆ